

VII ONOPVALLENDE AANWIJZINGEN
IN DE ERFENIS VAN HET OUDE EGYPTEN
(Inhoudsoverzicht op p. 156)

7.01:

Inleiding

Er zijn goede gronden voor de hypothese - we zullen dat in dit hoofdstuk aannemelijk trachten te maken - dat sommige getallen eertijds met opzet in bepaalde Egyptische voorstellingen zijn verwerkt. Of ook wel dat ze met behulp van 'decoratieve elementen' rondom of in elk geval bij die voorstellingen een plaats gekregen hebben. We willen daarmee geenszins de indruk wekken dat dit dan overal in een tempel of graf, resp. overal en altijd in het oude Egypte het geval geweest zou moeten zijn. We stellen alleen dat dit fenomeen in allerlei gedaanten en in uiteenlopende perioden van de Egyptische cultuur kan worden aangetoond.

- Bijvoorbeeld in het aantal veren, dat van een stel vleugels zichtbaar is; ook de verdeling daarvan in zo'n vleugel.
- Of het aantal elementen waaruit een of ander (karakteristiek deel van een) koninklijk sieraad is opgebouwd.
- Ook het aantal zuilen, resp. het onderscheid daarin wat betreft plaats en afmeting; of het aantal gieren in het plafond van een pyloondoorgang of van een zuilenhal. Enz. Enz.
- Zelfs het aantal ogenschijnlijk puur decoratieve elementen, bijvoorbeeld in het heilige der heiligen, aangebracht vlak onder het plafond, op alle muren en aldus het geheel omvattende. Wie kwam daar? Alleen de Koning of Farao, de Hogepriester en misschien nog een enkeling. Veel later, bij wat er nog van overgebleven is, horden toeristen van de 20e eeuw.

Welke getallen, dat hield verband met de achtergrond(en) van die voorstellingen zelf, dan wel van het hele complex waar ze deel van uitmaakten. Omgekeerd kan men natuurlijk ook zeggen dat in een dergelijke 'omgeving' het kwalitatieve aspect van het betreffende getal tot uitdrukking kwam.

Waar en wanneer we hier te maken hebben met een (geleidelijke?) overgang van inzicht naar traditie, tenslotte naar een verdwijnen van beide, is moeilijk precies aan te geven. Eigenaardig in dit kwalitatieve getalsaspect is namelijk, dat het blijkbaar reeds in de oudheid gehuld is geweest in een 'verborgen openbaarheid'. Als zodanig treffen we het aan in Egyptische tempels en graven, in de Attische kunst, dat wil zeggen in sommige meanders en in andere 'omgevingen' van soms zeer uiteenlopende hoedanigheid.

In al hetgeen ons nu nog van de oudheid rest, is het vaak moeilijk om uit te maken, of van de daarbij 'aanwezige' getallen al of niet een kwalitatief aspect tot uitdrukking komt. Onze onwetendheid op dat gebied speelt natuurlijk een grote rol, doch anderzijds ook het dikwijls ontbreken van voldoende context.

Overigens is het geenszins zo, dat er altijd bij wijze van spreken een soort begeleiding zou zijn geweest vanuit het getal. Verre van dat, want alleen al naarmate een en ander verloren ging, gingen andere zaken overheersen. Bij de Romeinen bijvoorbeeld treffen we er niets(?) meer van aan. We mogen echter evenmin op voorhand - het is al eerder gezegd - de aanwezigheid van getallen in die oude voorstellingen beschouwen als alleen maar decoratieve toevalstreffers. Dat zou voorbijgaan aan een kwalitatief aspect dat, naar het zich laat aanzien, al duizenden jaren als een rode draad in de oudheid kan worden gevolgd. Ook de opvatting dat het hier slechts om een min of meer subjectieve getallensymboliek

zou gaan, lijkt ons moeilijk houdbaar. Met het twaalfvlak als basis blijkt namelijk een belangrijke groep van deze getallen tot uitdrukking te komen in de wetmatigheid van de ruimte, in nauwe verwevenheid met de regelmatige lichamen zelf. Daarbij komen merkwaardige parallellen aan het licht met betrekking tot 'omgevingen' waarin die getallen elders naar voren kwamen. De voorafgaande hoofdstukken lieten daarvan verschillende voorbeelden zien. Dat de regelmatige lichamen, soms ook platonische lichamen genoemd, in een dergelijke samenhang naar voren komen, roept uiteraard de vraag op of we daarvan bij Plato zelf iets kunnen aantreffen. In hoofdstuk VI, onder andere in 6.02 en 6.04, is uitvoerig op dit onderwerp ingegaan.

Tot goed begrip een kleine samenvatting: hoewel Plato niet rechtstreeks in deze zin over getallen schreef, is er wel degelijk aanleiding te veronderstellen dat hem daarvan het kwalitatief aspect bekend was. In zijn eigen tijd is dat reeds lang als zodanig in de Attische kunst 'verwerkt', treedt het tevoorschijn in het zuilenplan van de Griekse tempels en komen we het tegen bij Homerus, eeuwen voor Plato. Doch bovenal is met Plato's Timaios aan te tonen, althans aannemelijk te maken, dat hij geweten moet hebben van hun aanwezigheid in de ruimte - ook in deze kwalitatieve zin - *als uitdrukking van een goddelijke ordening*. De dodecaëder is daarbij van centrale betekenis. Het is het lichaam dat door Plato niet met name wordt genoemd, doch dat wordt aangeduid als 'het 5e', in het bijzonder als 'het lichaam dat God gebruikte voor het Heelal, toen Hij daar tekens op aanbracht' (Tim. 55-c). N.B.:

- opmerkelijk is in dit verband dat Plato aan het begin van Timaios het verhaal plaatst van de oude Solon en de Egyptische priester. Daarin wordt gesproken over de (oorspronkelijke) goddelijke ordening, in dit geval van de staat. Naar alle waarschijnlijkheid is Plato zelf ook in Egypte geweest, 'ergens' tussen 399 - het jaar van Socrates' dood - en 388 v.C. Over de duur van dit verblijf is naar we vermoeden niets bekend. Dat dit op meer dan 10 jaar gehouden wordt¹ verdient een grote korrel zout;
- het kwalitatieve aspect van getallen mogen we niet identificeren met de 'ideeën', resp de 'ideegetallen' van Plato, toch zijn er belangrijke raakpunten; zie onder 6.08, p. 130. -

7.02: *Voorbeelden met betrekking tot tempels in Karnak en Aboe Simbel*

De indrukwekkende erfenis van de oude Egyptische cultuur, in al zijn verscheidenheid te bewonderen in musea of ook als op hun plaats gebleven resten van tempels en grafmonumenten, is nochtans slechts een fractie van wat oorspronkelijk aanwezig geweest moet zijn. De rest is verweerd of vernietigd, ten onder gegaan in wat het lot met zich meebracht over een tijdsbestek van 5000 jaar.

Nu zijn juist getallen, indien oorspronkelijk 'aanwezig' als aantallen van het een of ander, bij relatief kleine beschadigingen al gauw niet meer toegankelijk. En zelfs als dat laatste wel het geval is, dan zegt zonder meer zo'n getal nog niets. In het voorafgaande is daar herhaaldelijk op gewezen. Alleen in bepaalde, relatief onbeschadigde 'omgevingen', omgevingen waarin dan een of ander gemeenschappelijk kenmerk aan het daglicht komt, laat het iets vermoeden omtrent zijn verborgen kwalitatieve kant en dan nog slechts indien men daar attent op is.

Daarover het volgende: in de 19e dynastie, de Ramessidentijd (1306-1186; de bronnen spreken hier niet precies dezelfde taal) regeerde Ramses II van 1290-1224 v.C. Evenals

¹ Uehli: p. 2.

vele van zijn voorgangers, bouwde ook hij aan het geweldige, in hoofdzaak aan Amon-Ra gewijde tempelcomplex te Karnak, dat in een rituele relatie stond met de tempel in Luxor:

'De boot met het beeld van Amon-Ra' - het geheel geplaatst op een schip - ging jaarlijks via de Nijl naar Luxor om na enige tijd weer in Karnak terug te keren. Het gebeuren ging gepaard met grote feestelijkheden; *de overstroming van de Nijl bepaalde het tijdstip*. Over land ging de 'boot', gedragen door 30 priesters¹, langs een weg die door sfinxen met ramskoppen werd geflankeerd. De stoet werd gevolgd door de 'boten' van Mut, de vrouw van Amon-Ra, van de zoon Khonsu en van Farao. Het is het zgn. Opet-feest.

Meestal betreedt men bij een Egyptische tempel eerst een soort (voor)hof, vervolgens nog een en dan een *hypostyl*, een door zuilen ondersteunde hal, een zuilenzaal. Het zijn vaak zuilen van supermaat, waarvan de draagkracht vele malen groter is dan alleen voor het ondersteunen van het dak nodig zou zijn. Daarachter was het heilige der heiligen, waar zich het godsbeeld bevond. In Karnak heeft dit alles in de loop der tijd een veel ingewikkelder structuur gekregen; wat daarin tenslotte als zuilenzaal ontstond, overtrof alles. Het is de grootste die ooit is gebouwd, in elk geval de grootste die bekend is, zowel wat betreft de afmetingen van de zuilen, ca. 20 m hoog en meer dan 3 m diameter, als ook hun

aantal, namelijk 134; zie afb. 50. Bekijken we echter het geheel wat nauwkeuriger, dan blijkt dat de 2x6 zuilen die de middenpositie innemen, zich qua vorm en afmeting van de andere onderscheiden: ze zijn al ontstaan tijdens de 18e dynastie, de andere pas tijdens de 19e. In die periode werd aan het noordelijke schip gebouwd onder het bewind van Seti I en aan de rest onder dat van zijn zoon Ramses II.² *Het concept van deze enorme hal mag dus niet (alleen) aan Ramses II worden toegeschreven*. Afb. 51 laat zien dat het aantal zuilen zich presenteert als:

$$61 + 12 + 61.$$

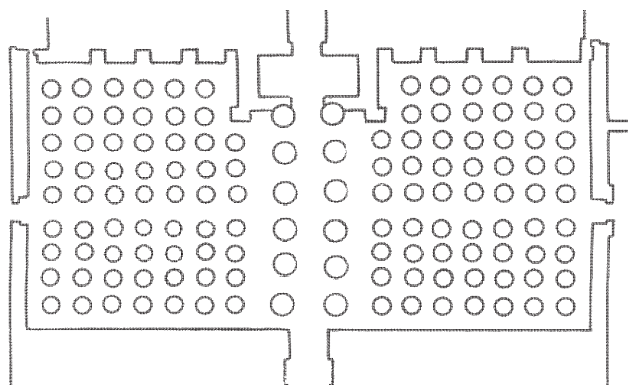
Merkwaardig, het kwalitatieve aspect van het getal 61 - iets dat te maken heeft met *Macht* - zagen

Afb. 50*

1 Magi-02: p. 10.

2 Vandenberg: p. 217; Cantecleer: p. 263.

we al eerder tot uitdrukking komen; zie hoofdstuk IV. We troffen het daar aan bij de overgang van het eindige naar het Oneindige, van de aardse macht naar de Hemelse macht en bij de 'strijd' tussen het sterfelijke en het Onsterfelijke. Hier verschijnt het bij de overgang van het menselijke naar het Goddelijke. -

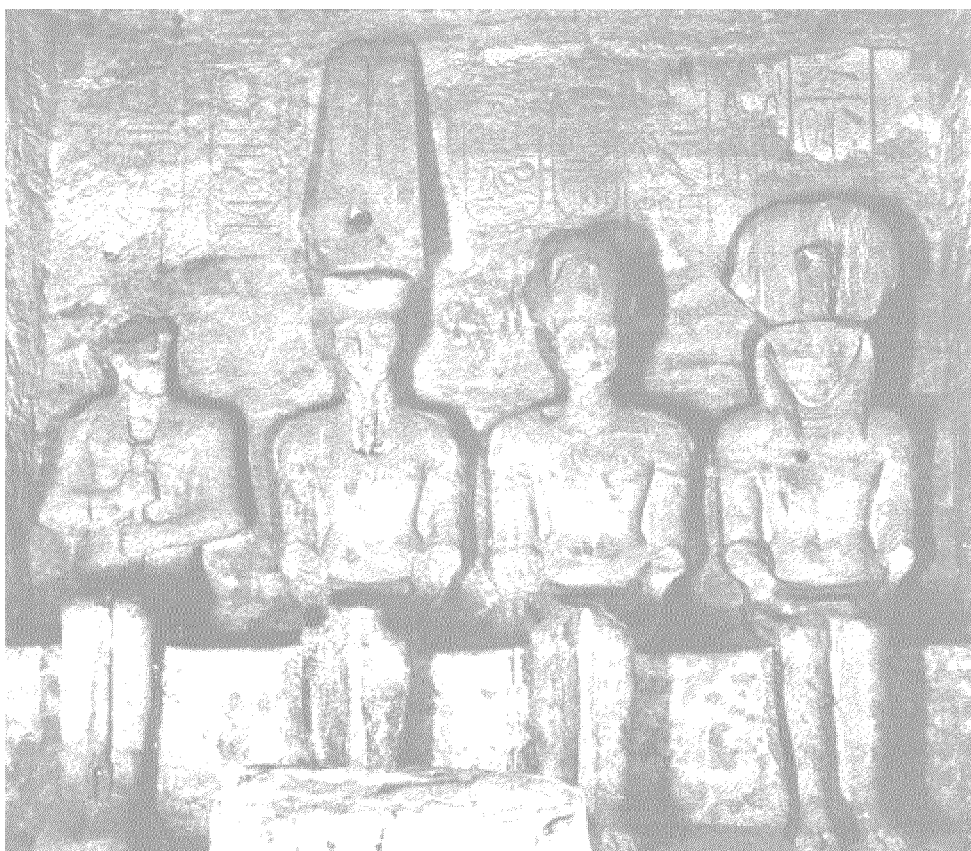
Amontempel (Karnak); plattegrond van de hypostyl

Aantal kolommen

61 + 12 + 61 Afb. 51*

Een aantal jaren later bouwde Ramses II in *Aboe Simbel* een rotstempel die is gewijd aan *Ptah, Amon-Re, (de vergoddelijkte) Ramses zelf en Re-Horachte.*

↓ ↓ ↓ ↓ Afb. 52*

In die volgorde bevinden zich hun beelden in het heilige der heiligen, in de Westwand,

de achterwand van de tempel, met Ptah in het Zuidwesten. Gedurende een bepaalde periode in de maanden jan./febr./mrt., resp. sept./okt./nov., dus in relatie met de voorjaars- en de herfstequinox, worden de beelden - max. 2 tegelijk - elke dag enige minuten verlicht door de stralen van de opgaande zon. De opzet in deze oriëntatie is evident. Het zou een jaarlijks terugkerend fenomeen zijn geweest, ware het niet dat opgestoven zand de tempel eeuwenlang had bedolven.

Overigens treft geen zonnestraal ooit het gezicht van Ptah maar alleen even de schouder: hij is de aardgod, die het ogenblik aankondigt waarop de aardkorst zich opent zodat alles kan gaan groeien.¹ Of, zoals het elders wordt uitgedrukt: die door zijn verbinding met de god van aarde en dood uit Memphis, Sokaris, zelf dodengod is geworden.² We maakten de volgende aantekening:

- "Amon, Re en Ptah waren ook de 'schutspatrons' van 3 van Ramses' legergroepen in de slag bij Kadesj. De 4e legergroep was gewijd aan Seth, de beschermgod en mythische stamvader van Ramses' dynastie. Het lijkt wel alsof Ramses zich in zijn Nubische tempels - minstens 7, waarvan 1 op de rechteroever - in de plaats van deze stamvader heeft gesteld. In elk heiligdom maakt de farao deel uit van de groep der goden - *wat overigens ook al onder de voorafgaande 18e dynastie het geval was* - en het beeld van de koning in de tempel, omringd door beelden van goden, heeft stellig het goddelijk aspect van zijn koningschap sterk naar voren gehaald. Zo is hij Ptah in de tempel van Gerf Hoessein, Amon in die van Wadi es-Seboua en Re in die van Derr. In Aboe Simbel bereikt deze voorstellingswijze haar hoogtepunt: de Farao, god temidden der goden, is als ingebed tussen Amon, de verborgen god uit het Zuiden, die met en in de vloedgolf naar Egypte afdaalt om haar het leven te brengen, en Re-Horachte die het zonnelicht en de zonnearmte is. De zon vernieuwt zich ieder jaar en ook bij deze ceremonie is de farao betrokken. *Ramses heeft dus in zijn Nubische monumenten zijn algehele identiteit met bet goddelijke willen uitdrukken.* Hij is niet alleen maar een aardse zoon van de godheid, maar diens incarnatie, [. . .] Zo neemt hij als god, in gezelschap van de andere goden, de eerbewijzen in ontvangst die hijzelf, als heerser, die goden brengt! Toen Ramses 40 jaar geregeerd had keerde hij terug naar de grote tempel van Aboe Simbel die hij lang tevoren had laten uithouwen en beval de beeldenvoorstellingen langs de muren aan te vullen. *Hij moest als godenzoon worden toegevoegd bij de uitbeelding van elk godenechtpaar: tussen Amon en Noet verschijnt hij op de Zuidwand als Chonsu, tussen Ptah en Sechmet vertegenwoordigt hij Nefertoem.*"³ De tempel is alom bekend sinds deze in de jaren zestig met internationale hulp werd gered van de ondergang in het opkomende water van het Nassermeer, gevolg van de bouw van de Aswandam.

Buiten zien we 4 enorme beelden van de zittende Ramses, ca. 20 m hoog, de blik gericht op de opgaande zon; afb. 53.

Binnen, in de 1e hal, nog eens 8 beelden van hem als Osiris: staande, met gekruiste armen, kromstaf en gesel. Ze staan tegenover elkaar in 2 rijen van 4. Hoogte ca. 9 m; elk met de rug tegen een grote vierkante zuil; afb. 54, 55 en 57.

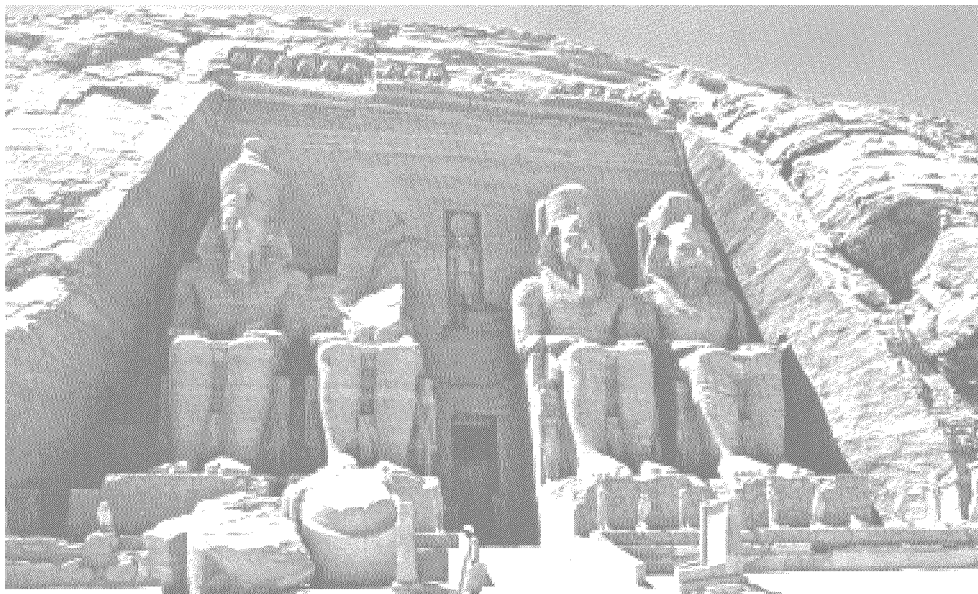
Achter deze ruimte is nog een kleinere hal, met 2x2 vierkante zuilen, doch hier zonder beelden. In de reliëfs op de muren brengt Ramses offers aan de goden, waaronder de vergoddelijkte Ramses zelf. Tenslotte komt men in het bovengenoemde heilige der heiligen.

Hier is, na de 4 zittende beelden van Ramses buiten en de 8 staande binnen, de zittende (vergoddelijkte) Ramses de 13e.

1 Unesco: p. 53 e.v.

2 Vandenberg: p. 220; Kamil-01: p. 65.

3 Unesco: p. 56.

Afb. 54

Afb. 53*

Afb. 55

De goddelijkheid van de Farao is oeroud.
 De persoonlijke vergoddelijking, reeds bij het leven van de vorst, begon echter tijdens de 18e dynastie met Thoetmosis III, die regeerde van 1491-1436 v.C.¹ In het bijzonder met betrekking tot Ramses II schijnt dit geweldige proporties te hebben aangenomen. In de opvallend lange regeerperiode van 66 jaren valt het extra op hoe deze farao blijkbaar steeds trachtte te bouwen en te verbouwen in een overtreffende trap en hoe hij bij de weergave van zijn wapenfeiten - vooral van de bijna verloren slag bij Kadesj - *in onze (huidige) ogen* blijk geeft van mateloze

Afb. 56

¹ Eberhard: p. 207.

eigendunk. Grootheidswaan en zucht om zich te doen gelden in geweldige uitingen van macht, zijn de gebruikelijke termen bij pogingen om hem te beschrijven. Dat neemt echter niet weg dat hij in 1259 v.C., op 55 jarige leeftijd en in zijn 32e regeringsjaar, een einde maakte aan zijn verafgoding. Drie jaar later wordt de rotstempel van Aboe Simbel voltooid.¹ Zoals eerder vermeld, liet hij zich 5 jaar later als godenzoon aan de reliëfs toevoegen. Men zou daarom kunnen vermoeden - in de termen van Jung - dat in deze geweldige heerser, de mens bewustzijn kreeg van zijn Hoger Zelf, en dat dit tot uitdrukking is gekomen in de destijds gangbare beeldingen, op een wijze die met zijn tijd en zijn ambt overeenkwam. Was het bovendien een 'inflatie'? - We gaan nog eens kijken in Aboe Simbel!

De 8 beelden in de 1e hal - afb. 54 en 55 - vertonen een soort lendenbekleding met van voren, aan de onderrand iets als een schildje waarop steeds 6 identieke 'decoratieve elementen' zijn aangebracht; de betekenis van dit schildje ontgaat ons. Kijken we wat nauwkeuriger, dan valt op dat het beeld dat bij binnenkomst meteen links staat, niet 6 maar 7 van deze elementen telt, zie afb. 56.

De 8 vierkante zuilen zijn bovenaan, aan de twee zijkanten zowel als aan de achterzijde, voorzien van steeds 3, los van elkaar staande 'decoratieve elementen', echter van andere hoedanigheid als de eerder genoemde. We hebben er helaas geen afbeelding van; ze bestaan uit een rechthoek met daarboven 'nog iets'. Ook hiervan is ons de betekenis onbekend, doch het gaat nu even alleen om de aantallen: de zuil rechts vooraan telt merkwaardigerwijs aan de achterzijde niet 3 maar 4 van die elementen; zie schema afb. 57 ⇒ De zuilen zelf en de wanden van de ruimte zijn verder gevuld met de wapenfeiten van Ramses en met rituele voorstellingen als processies, het brengen van offers, enz.

Voor zover we zagen zijn in de combinatie van zuilen en beelden geen verdere herhalingspatronen aan te wijzen in de zin van de hierboven bedoelde.

Men krijgt de indruk dat met de eigenaardige plaatsing van dit alles, zo 'tegenover' elkaar, de aanduiding ligt van een bij elkaar behorend geheel, ook wat betreft de getallen die er mee gepaard gaan. Het zou absurd zijn, gelet op de vaak buitengewone precisie in de afwerking van de sculpturen en de wandvoorstellingen, bovengenoemde 'afwijkingen' te beschouwen als vergissingen. *De enige redelijke veronderstelling is*

<i>Bovenaanzicht hypostyl (Aboe Simbel)</i>	
Twee typen in de 'decoratieve elementen': het ene <i>beneden</i> , aan de voorzijde van de beelden (◆), even boven de knieën; het andere <i>boven</i> , aan de andere 3 zijden van de zuilen (⊕), ter hoogte van de kroon.	
<i>Getallenschema</i>	
'Afwijkend' is de <i>voorkant</i> van het <i>beeld</i> dat bij binnenkomst meteen <i>links</i> staat.	'Afwijkend' is de <i>achterkant</i> van de <i>zuil</i> die bij binnenkomst meteen <i>rechts</i> staat.
Links (Zuidzijde)	Afb. 57
	Rechts (Noordzijde)
boven; onder ⇓⇓⇓ ⇓	onder; boven ⇓⇓⇓ ⇓⇓
3	3
3⊕◆6	6◆⊕3
3	3
3	3
3⊕◆6	6◆⊕3
3	3
3	3
3⊕◆6	6◆⊕3
3	3
3	3
3⊕◆7	6◆⊕4
3	3
M.a.w.:	
61	61
+ 'temidden' van totaal	
+ 'decoratieve elementen'	
[INGANG]	

1 Vandenberg: p. 280.

dat men met dit geheel - zij het op een voor ons begrip verborgen wijze - iets tot uitdrukking heeft willen brengen, resp. tot uitdrukking heeft willen laten komen. De vraag is echter: wat?

Het antwoord zullen we in de 20e eeuw wellicht niet kunnen achterhalen. Toch is er een aanwijzing te vinden indien we letten op de getallen, zoals bepaald door de eigenaardige configuratie van deze 'decoratieve elementen' en zoals weergegeven in het schema van afb. 57. Zie ook de hypostyl van de Amontempel in Karnak; afb. 50 en 51. In feite verschijnt in de hypostyl van Aboe Simbel eveneens '61' - dat in zijn kwalitatief aspect 'iets te maken heeft met *Macht*' - en wel in een 'omgeving' die bijkans letterlijk de overgang tot uitdrukking brengt van het menselijke naar het goddelijke. In dit verband de volgende aantekening.

- "De mens die volgens Egyptische opvatting in zijn aardse leven een eindig wezen is, wordt volgens de Egyptenaren in de dood de gelijke van de goden. Keer op keer vereenzelvigd hij zich met de overwinnaars op de dood, in het bijzonder met Re en Osiris: 'Ik ben de zonnegod', Re, Tum, Chepera, luidt een gewone formule in de dodenteksten. Hij heeft de geboorte van de zon in de nacht gezien en zijn gezondheid is dezelfde als die van de zonnegod. 'Ik zie Uw mysterie', zegt hij tot Osiris in een tekst, om niet voor de tweede keer te sterven (Dodenboek 44). Het mysterie te zien is, het te begrijpen en te bemachtigen en zodoende gods opstanding deelachtig te worden. *De gelijkstelling van de dode met Osiris gaat zelfs zover, dat de naam van de god tenslotte een gewone aanduiding, een titel van de overledene wordt. 'Osiris N.N.' is de afgestorvene die over de macht van de opstanding beschikt, welke Osiris bezit. Het mysterie van het eeuwige leven is in alle opzichten voor mensen en goden gelijk.*

De zonnegod verrijst iedere dag, maar die verrijzenis is niet oorspronkelijk. Zij is slechts een herhaling van de oorspronkelijke opstanding, namelijk van zijn allereerste verrijzenis in het ogenblik der schepping. [...] Wel is waar vereenzelvigd de afgestorvene zich dikwijls met de zonnegod in zijn dagelijkse opstanding, maar ook en bovenal met de zonnegod in het scheppingsogenblik. Om uit te drukken dat hij absoluut leven bezit, zegt hij dat hij de kracht van de schepper bezit of dat hij zelf de schepper der wereld is. In een van de oudste hoofdstukken van het Dodenboek, het 17e, wordt dit uitvoerig uitgewerkt. [...] Er geschiedt geen groter wonder bij de schepping der wereld dan bij 's mensen opstanding uit de dood. Of, om bij de Egyptische formulering te blijven :

Opstanding is schepping, schepping van leven. [...]

*De dode was ingewijd in het mysterie, in
de verborgenheid van goddelijk leven.*

Geen aanmatigende of waanzinnige zelfvergoding leidde tot deze beschouwingen."¹

Wat dit betreft is het opmerkelijk dat de 'decoratieve elementen' die deel uitmaken van bovenstaande getalsexpressie, de scheppingsorganen als het ware omvatten, dat wil zeggen zowel die van de stem - 'het Woord' -, als van het geslacht ('rond' elk beeld met 15 resp. 16).

De gewone mens betrad deze rotstempel van zijn levensdagen niet! Dat de Faraó op die wijze tot uitbeelding kwam, kan alleen verstaan worden tegen de achtergrond dat hij Ingewijde was en als zodanig kennis droeg van een wereld - en de doorwerking van die wereld op aarde! - welke de doorsnee sterveling pas betreedt bij de dood. Daarover het volgende:

- "Ik (Brede Kristensen) meen, *dat het ons niet aan gegevens ontbreekt die aantonen, dat ook in Egypte inwijding in het mysterie kon plaats hebben, vóórdat de dood die volbracht.*

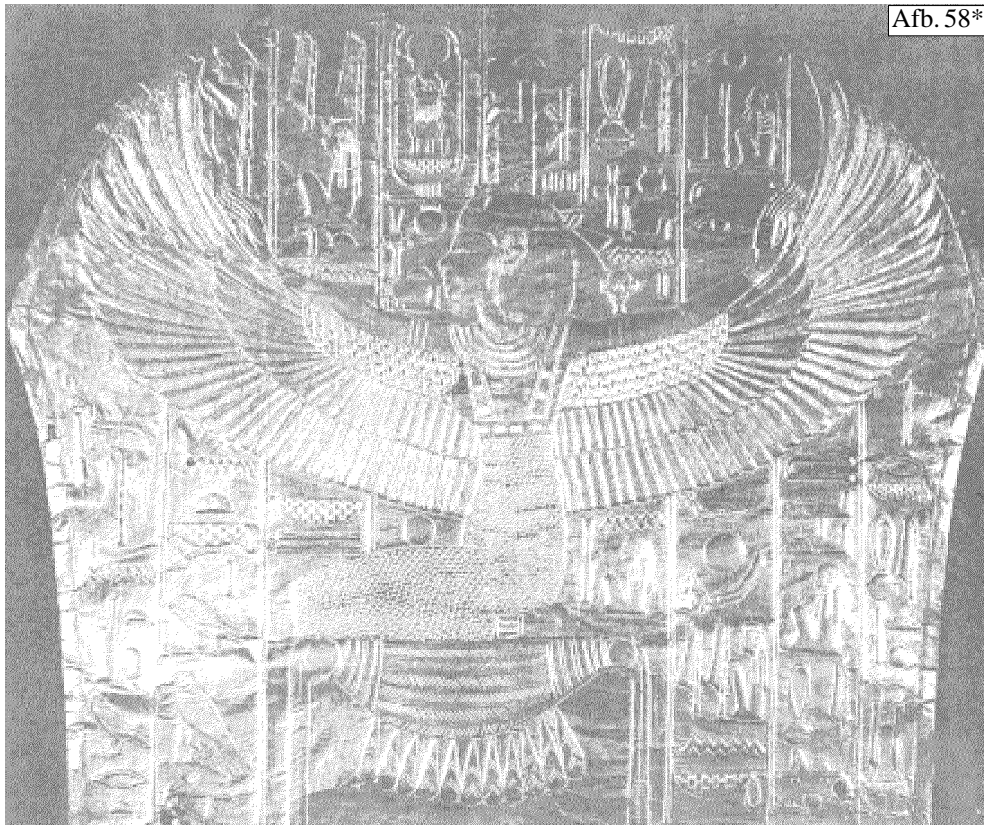
¹ Brede Kristensen: p. 41.

Het is bekend dat dit met de koning geschiedde. De koning is een ingewijde, omdat hij een god op aarde is. Hij is Horus, gods verzezen zoon. Zijn troonsbestijging stelt gods opstanding uit de dood voor, bij de schepping der wereld, aan het begin van ieder jaar en van iedere dag. *Het Sed-feest* werd ter herinnering daarvan gevierd op de dag na de Osirismysteriën, dus de dag na de begrafenis van de goddelijke vader. Op het Sed-feest verrijst de koning als Horus, de opgestane Osiris; door alle perioden van de Egyptische geschiedenis heen is de troon die hij bij deze gelegenheid beklimt de Osiristrap, of de kosmogonische heuvel, met treden aan beide zijden of slechts aan één zijde. Gelijk de troon van Osiris tevens zijn graf was zo vertoont ook de koningstroon soms het beeld van het graf, omdat het graf de plaats van opstanding is. Daarom is de koning reeds hier op aarde de verzezene; hij is in het eeuwige leven ingewijd. Dat wil volgens de Egyptische opvatting zeggen dat zijn woning tevens het dodenrijk is. Eén van zijn officiële namen is daarom zijn grafnaam, dat wil zeggen zijn naam als afgestorvene. [...]

Ingewijd worden is sterven, gelijk de dood de inwijding is."¹

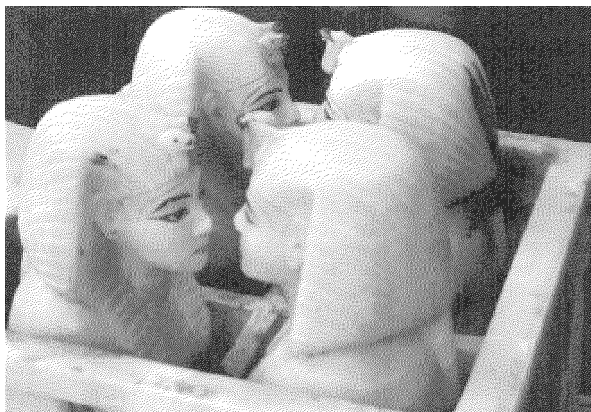
7.03: *Voorbeelden met betrekking tot het graf van Tout-Anch-Amon, het graf van Seti I, de Isistempel van Philae en een borsthanger van Ramses II*

Het enige, nagenoeg ongeschonden graf van een farao, dat in de 20e eeuw nog kan worden bewonderd, is dat van Toet-Anch-Amon. Hij regeerde tegen het einde van de 18e dynastie van 1333-1325(?) en ongeveer 40 jaar vóór Ramses II. Op de 1e sarcofaag - waarin de

¹ Brede Kristensen: p. 151.

mummie met al zijn sieraden - verschijnt aan het voeteinde, dat is *op het draagvlak van de opgerichte staat*, een gevleugelde Isis met totaal 122 veren in de vleugels; afb. 58. Dit aantal is op een bijzondere wijze verdeeld; we komen daar op de volgende pagina op terug.

Afb. 59: 'deksels' van de 4 canopen

De 4 canopen - lijkvazen, afb. 59 - dienden bij de mummificering als bewaarplaats voor bepaalde organen. Ze vallen onder de bescherming van de 4 Horuskinderen alsmede van 4 godinnen:¹

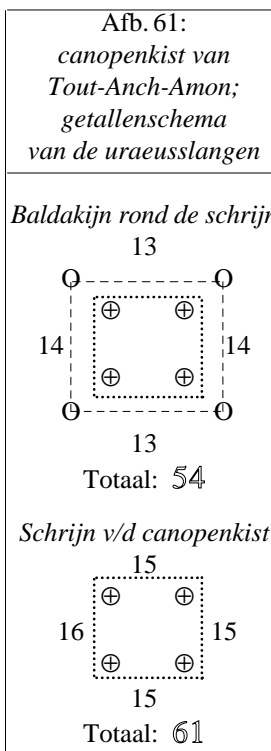
- Isis* : lever;
- Selkhet* : ingewanden;
- Nephtys* : longen;
- Neith* : maag.

De schrijn - zie afb. 60 - waarin de canopenkist stond, blijkt bij nadere beschouwing als het ware in het getal 61 te zijn gevat. Dit

verschijnt namelijk als het totaal van een langs de gehele bovenrand aangebrachte rij van 'decoratieve elementen', elk bestaande uit een *uraeuslang met zonnescijf*. De baldakijn boven dit geheel heeft er 54. Afb. 61 geeft het getallenschema. We vermoeden dat ook hier *het verschijnen van 61* op een of andere wijze in relatie staat met *hetgeen voorafgaat aan het betreden van de goddelijke wereld*. De 54 uraeusslangen rond de op 4 zuilen steunende

Afb. 60*

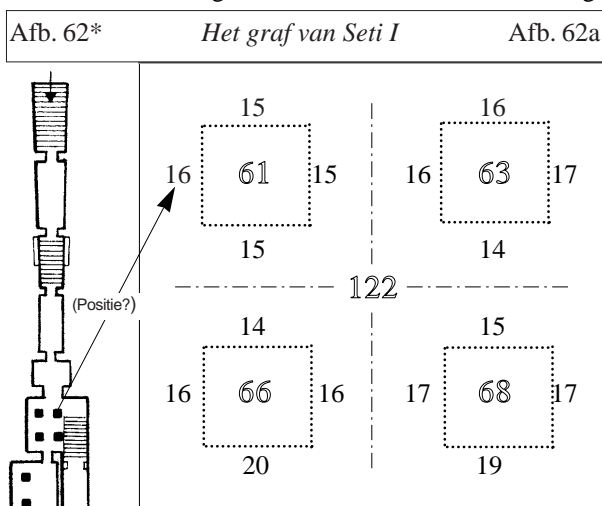

Afb. 60a

1 Magi-01: p. 39.

baldakijn die het geheel overdekt, zouden als 3x18 een verwijzing kunnen inhouden naar *het Leven in de Paren van Tegenstellingen*, resp. als 6x9 met *de Levenswet*. Het zijn eveneens 'uraeuslangen met zonnescijf'. Blijkens de vergroting in afb. 60a is er echter een 'klein' verschil met de groep van 61, een eigenaardige toevoeging vlak onder de kop.

De uraeusslang verwijst naar de bijzondere hoedanigheid van de (hoge) Ingewijde, in het bijzonder wat betreft zijn relatie met de goddelijke wereld. Zie in dit verband ook de eerste aantekening onder 7.05. Hoewel we met een dergelijke context kunnen vermoeden dat het zojuist genoemde 'kleine' verschil van wezenlijke betekenis is, tasten we verder ten aanzien van die betekenis geheel in het duister. Merkwaardig is dat exact dezelfde verdeling van

het getal 61 valt op te merken bij het graf van Seti I, de vader van Ramses II. We 'zien' het tijdens de afdaling, bij een soort tussenstation; mogelijk de plaats waar de ceremonie van 'het openen van de mond' plaats vond of van bepaalde voorbereidingen daartoe. Het is een ruimte met 4 in een vierkant geplaatste vierkante zuilen, welke bovenaan rondom zijn voorzien van een aantal langwerpige, 'decoratieve elementen', waarvan ons niet bekend is wat ze voorstellen. Zie afb. 62 voor de plattegrond van de afdalende gang en afb. 62a voor

het getallenschema van het tussenstation, (wat betreft de onderlinge positie verkeren we in het onzekere). Bij één van de zuilen, linksboven in het schema, vinden we dezelfde verdeling van '61' als in de vorige dynastie rond de canopenkist van Toet-Anch-Amon. Ook in de paden tussen de kolommen komt dit getal tot uitdrukking en wel als 122. Evenals in andere 'omgevingen' waar we '61' aantreffen - zie hoofdstuk IV - valt ook nu de aandacht op *de aanraking met een andere wereld*.

N.B.: we weten te weinig van 'de omgeving' waarin dit alles is gelegen om er uitvoerig op te kunnen ingaan. De getalsexpressie van het tussenstation, die ongetwijfeld niet op zich zelf zal staan, doet een en ander vermoeden.

Zo liggen bovengenoemde 'paden' temidden van de 136 overige elementen; dit is o.a. te zien als *Radiaal 16, verwijzing naar 'wat uitgaat, uitstraalt van 4², de Werking der Gerechtigheid*.¹

In totaal zijn er dan 258, als 6x43 aanduiding van de hier tot uitdrukking komende *Binding, Gebondenheid (43), in relatie met de (goddelijke) Wet (6)*.

Dit krijgt een accent in de gelijke verdeling over de diagonalen; wellicht zijn er nog meer bijzonderheden te vinden in de eigenaardige compositie van de betreffende getallen.

Wat betreft Toet-Anch-Amon tenslotte nog het volgende: aan het voeteinde van de 1e sarcofaag *verschijnt in de vleugels van Isis 71 in de 35+36 veren van de onderste rij*; zie afb. 58 (voor de tellers: denk aan het bijna onzichtbare exemplaar achter de rug van Isis.) Eerder zagen we dit getal tot uitdrukking komen in een stel Horusvleugels; zie afb. 24, p. 82. Hoofdstuk V geeft een indicatie welk voorstellingscomplex zoal 'rondom 71' aanwezig is.

1 Zie p. 68, 1e alinea, met bijbehorende noot.

We maken nu een sprong van 1000 jaar, naar de Ptolemaeëntijd (323-30 v.C). Het gaat om *de grote Isistempel op het eilandje Philae in de Nijl*. Met de bouw is begonnen onder Ptolemaeus I (Philadelphus); hij kwam gereed onder Ptolemaeus III (Euergetes). Een van de reliëfs op de muren van het heilige der heiligen laat een Ptolemaeus zien die offers brengt aan Isis en Osiris. De verering van Isis kreeg grote betekenis in de Grieks-Romeinse tijd, tot in Griekenland zelf en Rome. Talrijke inscripties wijzen erop dat grote aantallen Griekse en Romeinse pelgrims naar het heiligdom van deze genezende godin kwamen. De Isis- en Osiriscultus op Philae bestond nog lang na de introductie van het Christendom in Egypte.¹ Ook deze tempel werd, door verplaatsing naar het vlakbij maar hoger gelegen eilandje Agilkia voor de totale ondergang in het gestegen Nijlwater behoed. En nu het merkwaardige:

*in het heilige der heiligen van deze tempel is een bijzondere getalsexpressie 'verborgen openbaar' bewaard gebleven in 2 rondgaande randen van 'decoratieve elementen':
de ene zo hoog mogelijk, de andere zo laag mogelijk op de muur.*

Daarover - voor zover we daartoe in staat zijn - het volgende:

- de geschilderde bovenrand laat ronde schijfjes zien, die elk naar het plafond toe overgaan in 'iets langwerpigs'. Dit zou (?) naar verluidt, refereren aan de touwtjes waarmee oorspronkelijk het dak van een tent werd vastgezet; zoals ook de 'tentstokken' bij een pyloon er op wijzen dat daar een voorloper is geweest. In de muur tegenover de ingang, wordt de rij in het midden onderbroken door 2 cartouches, met de namen van de koning Ptolemaeus III resp. Euergetes I. Ook op de zijmuren is een onderbreking, doch daarover later;
- de onderrand betreft reliëfs van *de Nijlgod Hapi: een androgyne verschijning met de borsten van een voedster*, god van de vruchtbaarheid. De jaarlijkse overstroming werd 'de komst van Hapi' genoemd. Er zijn 2 voorstellingen. De ene betreft de god van de noordelijke rivier, *Neder-Egypte*, met een hoofdtooi van *lotusbloemen* en staande voor een zuil met lotusbloemen. De andere betreft de god van de zuidelijke rivier, *Opper-Egypte*, met de hoofdtooi van *papyrus* staande voor een bundel papyrus. In de rand zien we ze om en om. We beschikken helaas niet over een duidelijke foto. Het zijn fijne, door strijklicht geaccentueerde basreliëfs. Deze rand wordt eveneens in het midden, dat wil zeggen tegenover de ingang en dus onder de eerder genoemde cartouches, onderbroken door 2 andere voorstellingen. Ook hier ontbreekt een bruikbare foto. We nemen aan dat ze de farao uitbeelden, zoals die in zijn hoedanigheid van koning van Opper- en Neder-Egypte, *'de Twee Landen'* in zich verenigt; van de rechter figuur is namelijk duidelijk dat die de kroon van Opper-Egypte draagt, de linker was niet goed meer te zien. Beide brengen offers. Hun gezichten zijn naar elkaar toegewend. De betekenis van de tussen hen in geplaatste hiëroglyfen - nauwelijks zichtbaar - weten we niet. We hebben ons daarom voorlopig te beperken tot de bijdrage van die 2 voorstellingen aan 'het aantal'.
N.B.: elders treft men voorstellingen aan waarin de 2 goden de stengel van de lotus en van de papyrus in een knoop bijeenhouden. Ook is er wel sprake van slechts één Hapi, die beide symbolen in zijn hoofdtooi draagt, uitdrukking gevende aan *de vereniging van de Twee Landen*. Voorts zag men een relatie van Hapi met de oorsprong van de aarde, evenals met de oerwateren van Nun, waar Atum uit oprees. Het waren de wateren van Hapi waarop Osiris dreef totdat Isis de stukken vond en ze meenam voor hereniging.² -

Tussen de ingang en bovengenoemde 2 koningsfiguren, vinden we aan beide zijden van de ruimte 17 reliëfs van Hapi en dus ook 17 van de bijbehorende papyrusbundels resp. zuilen met lotusbloemen. Rondgaande tellen we dan $2 + 2 \times 17 = 70$ 'decoratieve elementen' in de onderstrook. Gelet op de ingang geven ze bijkans letterlijk 'opening' aan een 71e.

1 Simpkins-02: p. 14.

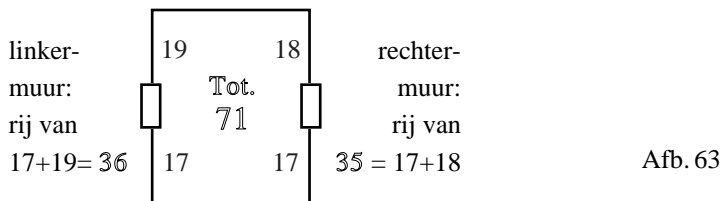
2 Armour: p. 80/81.

In deze ruimte kwam de gewone sterveling nooit. Dat mochten alleen Farao, de Hogepriester, misschien nog een enkele andere priester, doch in elk geval slechts Ingewijden. In de opening, vlak voor de cultische bark met het Isisbeeld - waarvan nog slechts het voetstuk aanwezig is - stond hij dan op een bijzondere plaats, een plaats die een aanwijzing inhield op *het hoogste dat op aarde in een mens gestalte kan krijgen:*

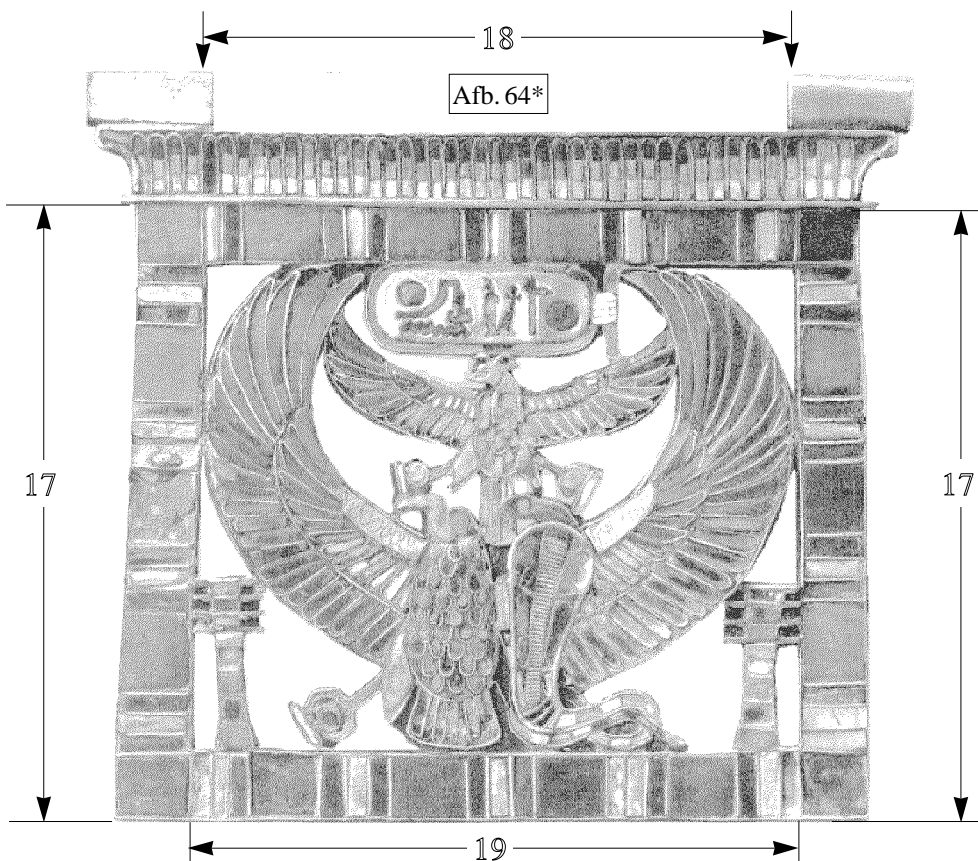
$$1 + 17 + 17 + \overline{1} + 17 + 17 + 1$$

het Goddelijk Kind.

Letten we nu op de getallen hoog in dit heilige der heiligen, op het aantal *decoratieve elementen*

Rond 1000 jaar. eerder zien we 71 als 35+36 in een gevleugelde Isis, zie afb. 58, bij Tout-Anch-Amon, evenals in een borsthanger van Ramses II. In de laatste tellen we in de omringende rechthoek 17+18 + 17+19. 'decoratieve elementen'; afb. 64.

De bijzondere wijze waarop in die Isistempel '71' tot uitdrukking komt, houdt in aardse zin verband met *een luchtopening*, boven in elk van de 2 muren; zie in dit verband hoofdstuk V, p. 80, wat betreft de *relatie van Isis met de longvleugels*. In afb. 63 zien we hoe daardoor de getallen 36 en 35 onderverdeeld worden in 17 en 19, resp. 17 en 18.

Ook de hanger van Ramses II toont 71 in die samenstelling.

(Rondom 'andere' vleugels)

We herinneren in dit verband aan hoofdstuk II: 17 en 19 ontmoeten we in vele culturen en in zeer uiteenlopende 'omgevingen'; hun kwalitatief aspect kan worden aangeduid als:

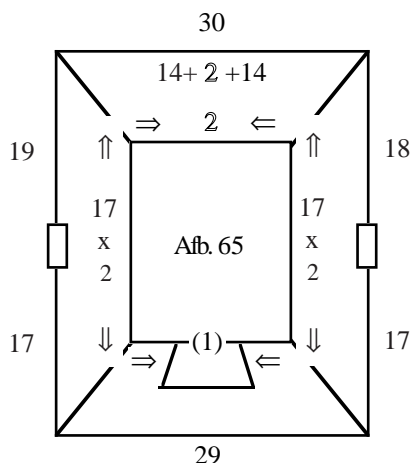
*Ontvankelijkheid (17) en Wekking (19),
het Vrouwelijk resp. het Mannelijk
Principe in de Schepping.*

Met daarbij 18, als 2×9 : *het Leven in de Paren van Tegenstellingen.*

Het schema van afb. 65 geeft een perspectivisch bovenaanzicht van deze ruimte. Tussen de beide 'vleugels' van 36 en 35 elementen, is op de muur boven de ingang en op de tegenoverliggende muur, op overeenkomstige wijze een ander getal tot uitdrukking gebracht., namelijk:

29: *Schepping*, resp.

30: *Behoud*.

In dit heiligdom is - althans voor zover we weten - *geen (rechtstreekse) uitdrukking van het getal 31 te vinden tenzij men een bepaalde, zeer speculatieve combinatie in aanmerking wil laten komen*. De 'afwijkingen' ten getale van 2 tweetallen, bevinden zich namelijk beide op de muur tegenover de ingang. Als er tussen hen een relatie zou zijn, wat gelet op het voorgaande overigens voor de hand ligt, dan staan ze in zekere zin *gezamenlijk* temidden van $31+31$ 'decoratieve elementen', samengesteld uit $17+14$. We vermelden dit omdat 29 en 30 in hun kwalitatief aspect deel uitmaken van een trits waarvan de

ontbrekende - 31 - een verwijzing inhoudt naar het Einde, de Vernietiging, de Oplossing, de Dood. Tezamen betreffen ze *het scheppende, behoudende en vernietigende aspect van de godheid*, zoals ons dat elders tegemoet komt in de beelding van Brahmâ, Visjnoe en Sjiva.

In totaal, als 9×10 , een aanduiding van

het Leven (9), met betrekking tot het Allerhoogste (10).

N.B.:

- we beschikken overigens wat betreft de getallen 29 en 30 (nog) niet over voldoende voorbeelden, om aannemelijk te maken dat in de oudheid het kwalitatief aspect daarvan in een overeenkomstige zin tot uitdrukking kwam als hierboven aangegeven. Bij de getallen 23, 42, 17, 19, 61 en 71 is dat tot op zekere hoogte wél het geval. Zie de betreffende hoofdstukken, resp. de Voorbeelden-index. Men zou dus het gestelde met betrekking tot 29 en 30 voorlopig als hypothese kunnen nemen. Bij elk is echter Wijnmalens denominatie het uitgangspunt geweest;
- als in de onderrand bij elkaar behorende voorstellingen niet op dezelfde muur 'kunnen', 'gaat de rest gewoon de hoek om'. *De muren hebben als het ware wat betreft deze rand geen afzonderlijke betekenis*. De pijltjes in afb. 65 duiden hierop. Het stemt wonderwel

overeen met de wijze waarop, zoals we op de vorige pagina zagen, bij deze rand het getal 71 tot stand komt. Bij de bovenrand ligt dit geheel anders;

- beschouwen we de 2 'afwijkende' tweetallen, op de muur tegenover de ingang, als iets afzonderlijks, dan tellen we bovenaan die muur én boven de ingang, $3 \times 19 = 57$ elementen en 2×17 resp. 4×17 beneden. Met andere woorden *boven en beneden* verschijnen hier als 'het Mannelijk en het Vrouwelijk Principe in de Schepping'. Anderzijds stemmen de getallen boven en beneden opmerkelijk met elkaar overeen, zowel als men de 17 afbeeldingen betreft op *de mens in de opening, waar doorheen men in- en uitgaat,* als op *de 2 koningsfiguren daar recht tegenover, namelijk:*

Beneden: $17+1+17 = 35$ tegenover $17+2+17 = 36$. Boven: $17+18 = 35$ tegenover $17+19 = 36$;

- zoals gezegd is nog slechts het voetstuk aanwezig van de cultische bark met daarin het beeld van Isis, geschenk van Ptolemaeus III en zijn vrouw Berenice: de Ptolemaeën bouwden tempels voor de goden die bij de Egyptenaren het meest geliefd waren.¹ We sluiten overigens geenszins uit, dat in die tijd bepaalde bijzonderheden van getallen nog slechts aan enkele priesters bekend waren en niet meer aan de farao;
- in hoofdstuk V, in het bijzonder onder 5.03 op p. 79 e.v., werd een en ander vermeld met betrekking tot de Osirismythe. We kunnen ons afvragen of de getallen in de bovenrand, op de muur tegenover de ingang, als $14+2+14$ hiermee een relatie hebben. In dit verband werden we geattendeerd op het feit, dat volgens lokale gidsen in de oudste (Egyptische) versie Osiris in 42 stukken verdeeld werd, die alle werden teruggevonden: één per gouw, d.w.z. 22 in Boven- en 20 in Beneden-Egypte. Vandaar dat Horus verwekt kon worden nadat Isis zich veranderd had in een valk. Pas in de latere (Griekse) versie zou er sprake zijn van een verdeling in 14 of 28 stukken - in een kennelijk verband met maanfasen - waarvan er echter één, de fallus, niet door Isis werd teruggevonden, enz. De vis(soort) die hieraan debet was zou nu nog niet worden gegeten. Inderdaad eten de Nubiërs één vis niet - de 'dog-fish' - de Egyptenaren eten die slechts gezuurd of gezouten. Het is een vis met 2 grote voortanden, die de netten kapot bijt en ook mensen aanvalt. -

7.04: *Een getalsexpressie in Sakkara*

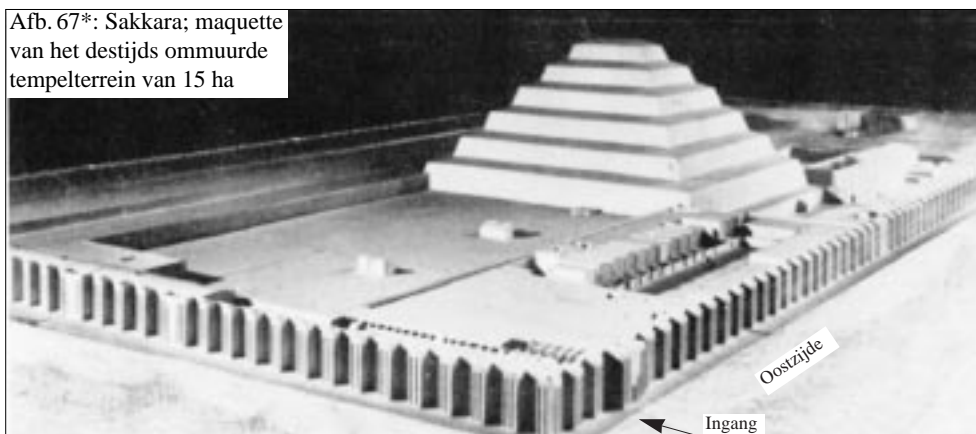
Rond 25 eeuwen voor de bouw van de hierboven genoemde Isis tempel, ontstond *het Sakkara complex* - afb. 66, 67 en 68 - onder het bewind van Djoser (dat is de 3e dynastie; volgens Cambridge Ancient History, 2e dr., was dit van 2686-2613; elders lezen we van 2778-2723). De Osirismythe had toen nog niet zijn later zo bekend geworden vorm gekregen.

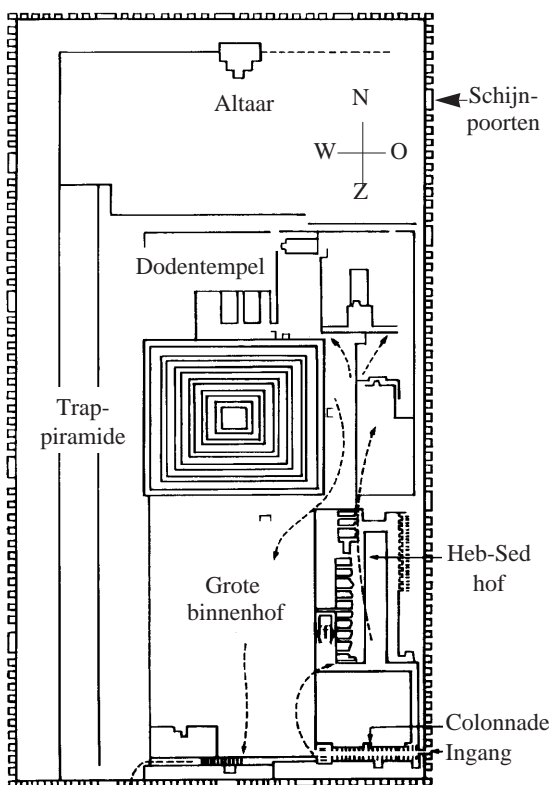
Afb. 66*: Sakkara; gerestaureerde ingang van het tempel terrein met de trappiramide

¹ Kamil-02: Ch. 7, p. 183.

Afb. 67*: Sakkara; maquette van het destijds ommuurde tempel terrein van 15 ha

• "Sakkara dankt zijn naam aan de ter plaatse bekende aardgod Sokar, die als zodanig ook beschouwd ging worden als de god van de dood (later geïdentificeerd met Osiris en Ptah). Het is de dodenstad van het oude Memphis, de hoofdstad sinds ca. 3200 v.C., toen onder Narmer (= Menes) de eenwording van Opper- en Neder-Egypte tot stand kwam. Het bleef dit tot de stichting van Alexandrië in 331 v.C. Het feest van Sokar was een jaarlijks terugkerende gebeurtenis die plaats vond in 'de Stad van de Witte Muur' (Memphis), bij de aanvang van het ploegseizoen. In een ritueel dat diende om de aarde te laten ontwaken, werden horden van trekdieren rond de muren van de oude stad gedreven, alsof ze op een dorsvloer in het rond gingen. Gedurende dit feest van 10 dagen werd de Djed-zuil opgericht - symbool van de ruggegraat van Osiris - als teken van nieuw leven."¹

trekdieren rond de muren van de oude stad gedreven, alsof ze op een dorsvloer in het rond gingen. Gedurende dit feest van 10 dagen werd de Djed-zuil opgericht - symbool van de ruggegraat van Osiris - als teken van nieuw leven."¹

Het beeld van de trappiramide van Sakkara - afb. 66 - de grafpiramide van Djoser, zal velen bekend zijn. Minder bekend is dat deze deel uitmaakt van een destijds ommuurd complex van ruim 15 hectare; afb. 67. In zijn soort was dit het eerste bouwwerk in gehouwen steen: de architectuur toont diverse nabootsingen van de in die tijd voor riet en klei gebruikelijke constructies.

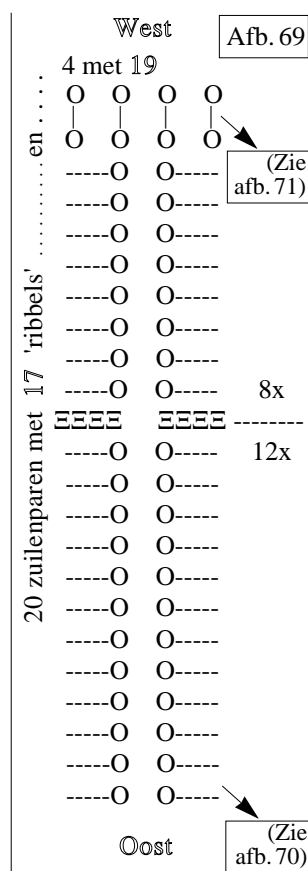
N.B.: conform één van zijn titels was Imhotep 'opperbouwmeester'. In vergoddelijkte hoedanigheid werd hij later door de Grieken gelijkgesteld met Asklepios, god van de geneeskunst. Zowel de muur van witte kalksteen met zijn (schijn)deuren, als ook een aantal (schijn)gebouwen op het terrein zelf, maakten het geheel tot *een soort*

1 Kamil-01: Ch. 2, p. 65.

afbeelding van de residentiestad Memphis: Farao's woning was tevens het dodenrijk. Het complex is rechthoekig, met de lange zijden N-Z. Volgens de beschrijving waren er in de muren 14 schijnpoorten.¹ -

Opvallend is de bijzondere ligging en hoedanigheid van de werkelijke entree: die steekt in het Z.O. als een nauwe overdekte colonnade naar binnen; afb. 68-71. We zien daar als het ware rietbundels in steen, met elk als 'zijsteun' een stuk muur. De 20x2 gangzuilen zijn - zie schema van afb. 69 - via een muur met een doorgang - verdeeld in 12x2 + 8x2, nog afgezien van een (niet getekende) subverdeling in de 1e groep van 9+3. Tenslotte zijn er de 4x2 zuilen aan het eind; dat zijn in feite zuilenparen, met elk een muurtje tussen zich in. We zien duidelijk de door cannelures - groeven - gescheiden verticale 'ribbels' op de zuilen, waarbij nog een onbekend aantal door de muurtjes worden afgedekt. Hierbij is iets bijzonders: in de gang laten de muren er steeds 17 zichtbaar, doch bij de 4 zuilenparen aan het eind tellen we er 19. Zo is in de 27e eeuw v.C., als een getalsexpressie in steen, iets zeer bijzonder tot uitdrukking gekomen, namelijk:

de toegang tot het Mysterie van Opstanding tot Nieuw Leven,
 is wezensgelijk aan hetgeen tot uitdrukking komt als
 de Weg van Ontvankelijkheid en Wekking,
 resp. als die van
 het Vrouwelijk en het Mannelijk Principe in de Schepping.

1 Kamil-01: p. 84; de plattegrond op p. 85 laat echter 14 poorten zien, inclusief de werkelijke.

Periodiek vond hier het Sed-feest plaats, Heb-Sed; zie p. 144. In dit verband nog het volgende:

- "De farao's vierden na 30 jaar het jubileum van hun troonsbestijging, Heb-Sed, wat dan om de 3 jaar herhaald werd. Na het Oude Rijk is dit feest uit Memphis verdwenen totdat Ramses II het daar weer wilde vieren. Zijn voorgangers op de troon van Horus brachten het meestal tot geen enkel Heb-Sed, omdat ze geen 30 jaar op de troon zaten. Daarom verplaatsten sommige koningen, zoals Amenhotep IV, het jubileumfeest naar een vroegere datum. Het Sed-feest duurde meer dan 2 maanden."¹
- "Het is een van de oudste rituele feesten; mogelijk gaat het terug tot de tijd waarin een opperhoofd ritueel ter dood gebracht werd zodra hij tekenen toonde van tanende kracht. Dan kon zijn geest, voordat die kon worden verontreinigd door een ziekelijk lichaam, bezit nemen van een jeugdige opvolger. In veel inscripties te Abydos, daterende van de 1e en 2e dynastie, wordt op dit feest gezinspeeld. Ongetwijfeld was het in die tijd reeds een traditioneel feest ten einde de leider of de koning in staat te stellen om zijn vitaliteit te bewijzen evenals zijn geschiktheid om het volk te regeren. Een en ander ging gepaard met een rituele loop (wedren) van de Farao, ten aanschouwe van de aanwezigen. Het was een soort verjongingsritueel, een vernieuwing van 's konings krachten, dat tevens de bedoeling had om zijn kroning opnieuw te bevestigen."²

7.05: *Andere tijden . . . ander bewustzijn . . . andere tijden*

We hebben nu op een aantal markante plaatsen en als het ware door de eeuwen heen een paar getallen zien verschijnen. Daarbij kon in de vaak zeer uiteenlopende 'omgevingen' waarin die waarnemingen plaats vonden, een eigenaardig 'gemeenschappelijk iets' opgemerkt worden, verband houdende met wat we dan genoemd hebben *het kwalitatieve aspect van het betreffende getal*. Opmerkelijk is daarbij dat dat getal, althans voor zover we weten, nooit zelf als onderwerp van een beschouwing naar voren kwam. Dit laatste in tegenstelling tot de goden, waarover we heel wat bijzonderheden horen. Het getal was eigenlijk alleen aanwezig als een soort begeleiding, vaak met een 'bescheiden', onopvallend decoratief karakter.

Ook hebben we nergens de indruk gekregen dat in de loop van de tijd dit 'kwalitatief aspect' van hoedanigheid veranderd zou zijn. Juist het níet van hoedanigheid veranderen gaf ons de mogelijkheid om, door de eeuwen heen, aan de hand van voorbeelden op zijn bestaan te wijzen. De omgeving waarin het zijn expressiemogelijkheid vond veranderde, doch niet de essentie van wat daarin tot uitdrukking kwam. Toch kan het niet anders of de belevingsmogelijkheid, resp. het bewustzijn van de mensen, is in al die eeuwen sterk veranderd. In de volgende aantekeningen iets over de aard daarvan:

- "De intrede van Osiris in de geschiedenis viel samen met het begin van de heerschappij der Farao's. Daarvóór was hij een verborgen Mysteriegod. Een en ander hield verband met de beslechting van een in de piramidetexten beschreven 'godenstrijd'. Hierbij zou Thoth de goden onder Osiris gesteld hebben, omdat zij zijn tegenstanders waren. De zin daarvan blijkt slechts tegen de achtergrond van de allesomvattende betekenis en autoriteit die Thoth destijds bij de Hermespriesters in Heliopolis had: al degenen die over Osiris een beslissing hebben te nemen, buigen zich voor de door Thoth belichaamde, allesbeheersende wijsheid. Als één die aan het besluit deelneemt wordt ook Geb genoemd, de Aardgod die zich voor Osiris heeft ingezet. Daarmee wordt aangegeven dat het een zaak betreft die in

1 Vandenberg: p. 111 en 206.

2 Kamil-01: p. 37, 86 en 88; Cantecler-01: p. 365.

een bijzondere zin het menselijk leven op aarde aangaat. Blijkens de inscriptie vond het besluit algemene instemming: 'Alle goden van de Hemel en van de Aarde, van het Zuiden, het Noorden, het Westen, het Oosten, de goden van alle gouwen en steden, zijn tevreden over de uitspraak van Thoth over Osiris.'

Piramideteksten verschenen pas in de 5e dynastie - 26e eeuw v.C. - wat overigens niet strijdig hoeft te zijn met het feit dat de bovenstaande inhoudelijk van vroegere datum is. Het besluit had tot gevolg dat Osiris voortaan als de god der doden in het bewustzijn van de geschiedenis en daarmee tevens in de volksreligie zijn intrede zou doen. De dodencultus werd een aangelegenheid van de aarde (Geb), doch een brug voor het leven na de dood: het werd een goddelijke, een hemelse aangelegenheid (Thoth) omdat de ziel van de dode zich met Osiris verenigde.

In de verre oudheid traden degenen die vanuit de Mysteriën met de leiding van het volk waren belast, door rituele offers in verbinding met de goden. De bedoeling daarvan was het verkrijgen van raad. De heerschappij der Farao's betrof een verplaatsing van het goddelijke in de sfeer van het menselijke, waardoor dit echter werd blootgesteld aan menselijke dwaling."¹

N.B.: dit laatste roept dan de vraag op naar de intentie waarmee op een aantal plaatsen het getal 61 is verschenen; zowel ten tijde van Tut-Anch-Amon's mummificering als tijdens het bewind van Ramses II, was er namelijk sprake van een geweldige machtsontplooiing van de Amonpriesters in Thebe.

- "Tegenwoordig klinkt het vreemd, als we horen dat de Farao de naam 'Zoon van Horus' of zelfs 'Horus' aannam en dat de mens als God vereerd kan worden. Evenzeer ontgaat ons de bovenzinnelijke realiteit van een 'volksziel', doortrokken van de gedachten en gevoelens van de afzonderlijke mensen. Voor de Egyptische ingewijde lag dat echter anders. Voor hem was de volksziel tevens een belichaming van Isis: de krachten van de maan werkten in de volksziel. En wat hij als Osiris zag, dat werkte in de individuele geestelijke stralen. Osiris was fysiek onzichtbaar. Pas als de mens gestorven was kwam Osiris hem weer voor ogen. Osiris en Isis werkten samen, ze maakten deel uit zowel van de staat als van de afzonderlijke mens.

Voor de Farao was dit een realiteit, niet alleen maar iets dat hij met zijn verstand begreep. Hij was daarover onderricht vóór zijn initiatie. Wilde hij het volk kunnen regeren, dan moest hij een deel van zijn geestelijke hoedanigheid offeren. Wilde hij Horus kunnen representeren, dan moesten in hem het Osiris- en het Isis-principe werken. *Initiatie is geen geleerdheid: zó van zich zelf te kunnen offeren houdt verband met de Initiatie. En dát gaf hem macht. Gerechtigheidsmacht ontstaat niet door een verhoging van de persoonlijkheid, maar door het opnemen van iets wat de grenzen van de persoonlijkheid overschrijdt, namelijk een hogere geestelijke macht. Dat had de Farao en het werd naar buiten toe gerepresenteerd door de uraeusslang.*"²

- "In de oudheid stond voor de Egyptenaar het lichaam nog in innige verbinding met de krachten van de aarde. Dat kon, omdat hij de aarde totaal anders beschouwde dan thans het geval is. Niet als een uit mineralen samengesteld lichaam, maar als een wezen, als een organisme. In zekere zin zag hij in de krachten die van de aarde uitgingen en die een menselijk lichaam zijn vorm gaven, zo iets als 'de wil van de Aarde'; met het mummificeren wilde hij dat die blijvend tot uitdrukking kwam.

Ook het innerlijk leven zag hij anders. Vanuit een instinctieve wijsheid wist hij van de terugkeer van het menselijke wezen in opeenvolgende levens; daar werd echter niet onder

1 Uehli: Kap. 11.

2 St.-GA106: Leipzig, 14-09-08; p. 172/174.

verstaan hetgeen wij thans als ons zieleven beschouwen. Wat hij als zijn ware wezen beschouwde, verscheen hem eerder als een beeldbewustzijn tijdens de slaap en dat had, in de tijden die aan de geboorte vooraf gingen, als een kunstenaar aan het lichaam gewerkt.

Het lichaam was voor hem veel meer een uitdrukking van het niet-lichamelijke, van het geestelijke wezen, dan met zijn innerlijk leven het geval was. Daarom ook wilde hij het lichaam conserveren. Wat de mens in waaktoestand beleefde tussen geboorte en dood, was eigenlijk meer een soort vlam van voorbijgaande aard.

Zo zag hij een wisselwerking tussen de krachten van het hoger menselijke en de krachten van de aarde. De aarde zag hij, maar wat innerlijk bewustzijn was, daar zag hij aan voorbij. De aarde was eigenlijk het huis van Osiris. Als het lichaam ziek werd, dan was in de zienswijze van de Egyptenaar in zekere zin zijn verhouding tot de aarde verstoord.

In de Griekse ontwikkeling, die in de 8e eeuw v.C. begon, kende de mens steeds meer betekenis toe aan wat tussen geboorte en dood in het bewustzijn opleefde en wat de oude Egyptenaar nog als een ontstoken en weer uitdovende vlam had gezien.

Voor de Egyptenaar kreeg het lichaam zijn vorm door wat op het gebied van geest en ziel leeft tussen dood en nieuwe geboorte. Voor de Griek echter werden juist vanuit hetgeen hij tijdens zijn aardse leven beleefde, de elementen van het lichaam in hun bijzondere onderlinge werking bijeen gehouden: voor hem was de ziel niet van het lichaam gescheiden. Ook was voor hem de ziel niet zo'n arme abstractie als wat de huidige mens daarvoor aanziet. Toch had hij nog het gevoel dat met dit 'psychische' in de dood iets gebeurde dat was als een soort uitdoven. Vandaar het beroemde Griekse woord: 'Liever een bedelaar op aarde dan een koning in het rijk der schaduwen.' (De ziel van Achilles in de onderwereld: *Odyssee*, Bk.11, vs. 489.)

Bij de Romeinen was het al wéér anders. Voor hen was van belang in welke hoedanigheid men zich voelde, innerlijk voelde. Terwijl de Egyptenaar de mummie aanschouwde, aanschouwde de Griek het levende kunstwerk. De Romein interesseerde dat niet, doch wel het zelfstandig worden, innerlijk bewustzijn ontwikkelen, de geest laten spreken vanuit hetgeen tussen geboorte en dood tot het gebied van de ziel hoorde.

Dit alles houdt verband met het feit dat bij de Egyptenaren in de bloeitijd van hun cultuur 4 gebieden van weten nog in de oude vorm leefden. Als zij waarnamen wat in zekere zin als iets bovenaards vanuit de aarde het lichaam vormde, dan stelden zij zich voor:

- dat dit lichaam in zijn ruimtelijke vormen gebouwd werd naar de wetten van de *Geometrie*,
- dat het onder invloed van de sterren stond volgens de wetten van de *Astrologie*,
- dat het van binnenuit werkzaam is volgens de wetten van de *Aritmetica*,
- en dat het innerlijk harmonisch is gebouwd volgens de wetten van de *Muziek*, in het algemeen naar wat zich in harmonieën uitleeft.

Voor de Griek trad deze beleving terug. In de plaats van dat 'levenloze', dat mummie-achtige, dat men begrijpen kon door Geometrie, Astrologie, Aritmetica en Muziek, plaatste hij het levende, het in de ziel levende, innerlijke, plastisch tot uitdrukking komende en zich kunstzinnig vormende menselijke lichaam.

Er is ook een groot verschil in de wijze waarop een driehoek ervaren werd in de Egyptische, vóór-Euclidische tijd en daarna. *In Egypte werd men, bij het zich voorstellen van een driehoek, nog krachten gewaar, krachten die de wereld betroffen.* Zo'n driehoek was daar iets 'wezenlijks'. *In dat opzicht geeft Euclides reeds een decadentie te zien van de Egyptische Aritmetica en Geometrie: wat eerst ervaren werd als een levend iets, werd daar abstracte wetenschap; het was geen openbaring meer.* Evenzo de Astrologie en de

Aritmetica. Hoogstens blijft het innerlijk harmonische, dat aan het levende ten grondslag ligt, nog aanwezig in de Griekse opvatting van de Muziek. En bij de overgang van de Grieken naar de Romeinen, bij wie het innerlijk geestelijke niet innerlijk aanschouwelijk was zoals bij de Grieken, maar innerlijk beleefbaar, daar kwam van de mens het andere tot bloei:

- het zich presenteren door het woord: *Grammatica*,
- het zich presenteren door de schoonheid van het woord, het vormen van het woord: *Rhetorica*,
- het zich presenteren van de ziel door het vormen van de gedachte: *Dialectica*.

Zo plaatste als het ware dat innerlijk beleefbare op het gebied van geest en ziel zichzelf op aarde. Maar de Aritmetica, Geometrie, Astrologie en Muziek - die voor de oude Egyptenaar, toen hij zich nog in samenhang met de Aarde bevond een levende hoedanigheid hadden - die waren als oude erfenis nu nog slechts een abstracte wetenschap. Wat zich echter aan de mens hecht als *Grammatica*, *Rhetorica* en *Dialectica*, dat werd levend. Wie een ontwikkeld mens wilde worden, diende zich eerst hierin te bekwamen. Wat nog als 'erfenis' aanwezig was, behoorde tot het hogere onderricht. En deze 3+4 waren dan later, door de hele Middeleeuwen heen, *de 7 vrije kunsten*.

Wat vanuit een dergelijke aanschouwing bij de Grieken heeft geleefd, is overgegaan op Plato en Aristoteles. Zij hebben het filosofisch onder woorden gebracht. Doch tegen de 4e eeuw n.C. werden Plato en Aristoteles steeds minder begrepen. Men kon hoogstens het logische, het abstracte overnemen. Leven deed men nog in *Grammatica*, in *Rhetorica*, in *Dialectiek*. Toch werd ook dit drietal, naarmate de eeuwen verstreken, meer en meer erfenis. En zo ging het besef dat zich daarin een geestelijke realiteit in de mens kenbaar maakte, het bewustzijn dat men daarin in samenhang stond met de wereld, meer en meer verloren. Het werden abstracte zielebelevissen.

Toen Constantijn in het begin van de 4e eeuw n.C., onder het voorwendsel dat hij het Christendom wilde laten heersen, 'Rome' liet overheersen, werd alles abstract. Later werden vanuit het door hem gestichte Constantinopel, door Justinianus de Atheense filosofenscholen opgeheven. Daar was toen nog een naklank aanwezig van deze vroegere kennis, van dit levende weten."¹ Hierop sluit aan wat ook onder 6.07, p. 126 ter sprake kwam.

7.06:	<i>Inhoudsoverzicht hoofdstuk VII</i>	
	7.01: <i>Inleiding</i>	pag. 136
	7.02: <i>Voorbeelden met betrekking tot tempels in Karnak en Aboe Simbel</i>	137
	7.03: <i>Voorbeelden met betrekking tot het graf van Tout-Anch-Amon, het graf van Seti I, de Isis-tempel van Philae en een borsthanger van Ramses II</i>	144
	7.04: <i>Een getalsexpressie in Sakkara</i>	150
	7.05: <i>Andere tijden . . . ander bewustzijn . . . andere tijden.</i>	153

1 St.-GA204: Dornach, 05-06-21.